

І. Я. Семенюк
*здобувач кафедри загальної теорії держави і права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

УДК 347.965:342.1(477) “19/20”

РОЛЬ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ У ЗДІЙСНЕННІ ПРАВА: ОКРЕМІ ІСТОРИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

*Досліджено роль інституту адвокатури в здійсненні ідеї прав,
зокрема правосудді, в історичному вимірі судових процесів Східної
Галичини 30-х років ХХ ст.*

Ключові слова: адвокат, філософія права, адвокатура.

Однією з базових цінностей суспільства, як і держави, є право, зміст якого в філософії та теорії права розкривається через ідею права. З огляду на співіснування та взаємодію різних типів правових культур, виникають питання: який зміст ідеї права, чи він є універсальним, як вона реалізується. Пошук відповідей на ці питання пропонується проводити на основі дослідження змістовних чинників формування ідеї права як поняття та її здійснення. Один із таких чинників — інститут адвокатури.

Практичну актуальність пошуку відповіді на ці питання зумовлено і потребами право- і державотворення в Україні. Правове реформування складно уявити без концептуального вирішення зазначеної проблеми: з'ясування ролі адвокатури у здійсненні ідеї права та формах її реалізації, зокрема правосудді.

Проблематика історичного розвитку та функціонування інституту адвокатури досліджувались багатьма українськими правознавцями, зокрема такими, як В. Бігун, Т. Варфоломеева, І. Гловацький, О. Жуковська, В. Святоцька, О. Святоцький, М. Михеєнко, М. Штефан, О. Якименко та ін. Окремо слід відзначити праці з філософських і теоретичних проблем адвокатури таких сучасних дослідників, як Б. Бігун, О. Скакун, С. Сливка, Л. Тацій.

Відаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних і зарубіжних вчених у дослідженні проблематики, зауважимо: нині теоретичні та філософські питання ролі інституту адвокатури у здійсненні ідеї права, зокрема правосуддя, залишаються малодослідженими. З огляду на це, існує потреба в додатковому дослідженні сутності зазначеного інституту, конкретизації його правових та професійних основ функціонування, що доцільно здійснювати охоплюючи історичний аспект дослідження періодів становлення української адвокатури.

Мета дослідження у цьому фрагменті полягає у виявленні окремих особливостей ролі інституту адвокатури у здійсненні ідеї права, зокрема правосудді, на прикладі окремих історичних судових процесів.

Здійснення права неможливе без здійснення правосуддя. Як відзначає В. С. Бігун, правосуддя розуміється як судове здійсненні ідеї права. Останнє розглядається як систематизоване уявлення про те явище, яке позначається як “право”, конкретизоване за допомогою певного праворозуміння, відповідної концепції. Ідея права — змістовна категорія правосуддя. Ідея ж правосуддя конкретизується у смислах правосуддя [1, с. 16]. Досліджуючи проблематику адвокатури, варто розглянути роль цього інституту у творенні таких смислів.

Останнім часом стає доступнішим малодосліджений матеріал авторства відомих українських адвокатів, зокрема матеріали історичних судових процесів 1930-х років

у Східній Галичині. З-поміж таких є й матеріал судового процесу за кримінальною справою щодо Зенона Пеленського. Як відзначив останній у судовому процесі, “... трагедія, яку переживала українська нація по втраті своєї державності, заставила кожного, хто її переживав, пригадуватися над причинами цієї трагедії” [2, с. 36]. А. Бедрій зазначав, що “справжні націоналісти не лише голосять ідею, але відважно виступають за її захист, навіть під загрозою втрати життя чи довгих тюремних присудів окупантським режимом” [3, с. 22].

Адвокат у справі Миколи Лемика С. Шухевич стверджував: “... іменем усієї оборони заявляю, що приналежність підсудного до якої-небудь організації не грає в сім ділі ніякої ролі, бо весь сорокамільйонний український нарід без огляду на політичні угруповання вважає такий вчинок за вислів стихійного протесту всієї української нації проти небувалого нищення основ її життя” [2, с. 67].

Адвокати одні з перших усвідомили потребу участі в державницькій боротьбі, на собі відчуваючи суперечливість політичних судових процесів. Ординарна функція захисту порушених прав особи, доповнювалася екстраординарною функцією свідомої чи не свідомої участі у державницькій діяльності.

З огляду на політичний характер судових процесів, адвокати сприяли стабілізації політичних уподобань суспільства як основи процесу історичного державотворення, що в недалекому часі стало перспективною опорою стабілізації основ громадянського суспільства.

Активна позиція українських адвокатів у 1930-х роках, яка супроводжувалася “політичними” процесами на Галичині, зумовлювала їх відчутні обмеження, оскільки всі судові слухання проходили під головуванням суддів-поляків. Невипадково, що в судових процесах до логічного завершення не було доведено низку питань, значущих для певної справи. Клопотання відхилялися головуючим у справі, що тривалий час обмежувало захист, ускладнюючи ситуацію підзахисних. Водночас особливість позиції українських адвокатів виявлялася у відвазі та безстрашності перед тогочасною провладною машиною. Адвокати навмисне ініціювали клопотання провокуючого характеру, щоб служителі Феміди достукалися до свідомості українського суспільства, яке перебувало у дрімаючому стані.

Для порівняння відзначимо, що правовий статус адвоката в сьогоденній Україні регламентовано законом. Проте залишаються неврегульованими багато питань, зокрема участі захисника на різних стадіях судового процесу, в тому числі здійснення повноважень у порівнянні з повноваженнями державного апарату (наприклад, щодо збору інформації) тощо.

Реалізуючи свої обов’язки представника у судовій справі, будь-який професійний юрист “співпрацює” з існуючою системою правосуддя, тим самим виконує важливу суспільну функцію захисту прав та інтересів пересічних громадян, юридичних осіб шляхом надання їм правової допомоги. Водночас, здійснюючи свої повноваження, адвокат може опинитися в ситуації фактичної конфронтації інтересів.

У 1930-х роках українські адвокати здійснювали захист переважно на солідарних засадах, що мало відповідне значення для вироблення єдиної тактики захисту, яка не була витвором лише одного конкретного адвоката, а, натомість, колективної думки всієї адвокатської спільноти, яка брала участь у справі. Такі рішення мали місце на засіданнях Колегії оборонців або Союзу Українських Адвокатів.

Захисні промови українських адвокатів у процесі судового захисту членів УВО та ОУН є одним з важливих джерел у вивченні як їхнього змісту, так і судового красномовства. У більшості випадків це стосується судових промов, де особливо виразно виявляються приватні та особисті інтереси підсудного та його захисника, часто — суспільства.

Окремі промови, виступи адвокатів тогочасної Східної Галичини могли становити великий об’єм друкованого тексту, який часом досягав кілька сотень сторінок машинописного тексту. На перший погляд, це могло видатися надмірним,

проте результативним для підзахисного та вражаючим для присутніх у конкретній судовій залі. Для прикладу, Ю. В. Старосольський відзначав, що "... матеріали промов адвокатів С. Шухевича і В. Старосольського — разом (складали) близько 120 сторінок" [4, с. 114].

Обсяг тез залежав від характеру судової справи, кількості обвинувачених, ступеня звинувачення, ваги та сили доказів. Кожна частина промови, її обсяг та наведення конкретних даних змінювалась залежно від наявних обставин.

Окремо відзначимо промови захисників, що, справді, за змістом, характеризувались високим рівнем майстерності. Як відзначається у джерелах, в одному із судових виступів В. Ю. Старосольський "... заволодів увагою усєї зали. Навіть судді заслухались його виступом ..." [5, с. 8]. У своїх поглядах адвокат проявив себе як людина великого слова, як перспективний громадський діяч, який своєю працею невід'ємно спричинив зміни діючої системи держави загалом і суспільства зокрема. Красномовністю викладення на належному рівні певної частини промови володів не кожен адвокат, тому адвокати попередньо радились про те, хто з них готуватиме цю частину виступу.

Виступаючи у справі, виголошуючи промову, захисник розглядав підсудного як людину, особистість. Адвокати бажали відкрити очі не тільки суддям, але і Феміді.

Кожний доказ чи свідчення розглядались адвокатами у процесі виступів. На досудових нарадах адвокати вирішували, як подавати в засіданні докази захисту: відразу "козирні", щоб звернути увагу суддів, а опісля — менш значні; або ж спочатку слабкі, поступово збільшуючи їх значення у справі, щоб судді пішли в нарадчу кімнату під їхніми враженням. Для порівняння: сьогодні доказовий матеріал афішується практично відразу, в попередньому судовому засіданні, що певним чином підштовхує протилежну сторону до активних дій у перешкоді довести свою правоту іншій стороні.

Адвокати прагнули тлумачити чинне законодавство особливо детально, щоб це не викликало жодних сумнівів у його розумінні. Вони розуміли, що така поведінка відіграє важливу роль при вирішенні судової справи, а відтак — здійснення правосуддя.

Одна з особливостей ролі інституту адвокатури у здійсненні ідеї права, зокрема правосудді, в історичному вимірі судових процесів на Східній Галичині 1930–х років може полягати, на правах припущення, в такому. Українські адвокати відстоювали певне уявлення про право як ідею правового захисту проукраїнських державницьких позицій, водночас захищаючи в суді сподвижників таких позицій за допомогою правових механізмів, передбачених тогочасним законом. У такому розумінні ідея права відзначалася культурною особливістю тогочасного українського (українсько-польського) контексту. Водночас у частині розуміння ідеї права як правового захисту легітимних інтересів сама ідея права може розглядатися як універсальна. У судових процесах, які здебільшого у 1930–х роках були політичними, проявлялись не лише приватні, особисті інтереси захисників, а і загальносуспільні погляди певної частини суспільства. У результаті інститут адвокатури в частині української адвокатури Східної Галичини того часу може розглядатися як один із чинників становлення сучасної української державності. Це становлення є суперечливим, оскільки політично зумовлене. Відтак доречним є подальше дослідження ролі тогочасної адвокатури у здійсненні правосуддя з огляду на особливості конкретних судових процесів загалом та з'ясування змісту ідеї права зокрема як поняття та її здійснення з огляду на особливості того історичного та політичного виміру.

Список використаних джерел

1. Бігун, В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення [Текст] : [монограф.] / В. С. Бігун. — К., 2011. — 330 с. (Бібліотека Міжнародного часопису “Проблеми філософії права”)
2. Центральний державний історичний архів України, Львів (ЦДАЛ України) [Текст]. — Фонд 371. — Опис 1. — Справа 108.
3. Бедрій, А. Борець і мученик за Україну — доктор Володимир Горбовий [Текст] / А. Бедрій. — Дрогобич : Відродження, 1995. — 88 с.
4. Гловацький, Ю. Ю. Промови українських адвокатів Галичини на політичних процесах початку ХХ ст. [Текст] : [наук.-практ. посіб.] / Ю. Ю. Гловацький. МВС України. Львівський юридичний інститут. — Львів : [Б. в.], 2004. — 283 с.
5. Старосольський, Ю. В. Шляхами предків [Текст] / Ю. В. Старосольський // Записки Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка. Т. 210 : історично-філософська секція. Володимир Старосольський 1878–1942 [ред. : Уляна Старосольська]. — Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто : [Б. в.], 1991. — 411 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою теорії та історії держави і права
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 3 від 19 жовтня 2011 року)*

Надійшла до редакції 01.12.2011

Семенюк И. Я. Роль института адвокатуры в осуществлении права: отдельные исторические и теоретические аспекты

*Исследована роль института адвокатуры в осуществлении идеи прав, в частности правосудия, в историческом измерении судебных процессов в Восточной Галиции 30-х годов ХХ в.
Ключевые слова: адвокат, философия права, адвокатура.*

Semeniuk, I. Ya. Role of Advocacy Institute in the Implementation of Law: Some Historical and Theoretical Aspects

*The role of the Institute of advocacy in implementing the ideas of rights, including justice, historical dimension trials Eastern Galicia 30 years XX century.
Key words: lawyer, philosophy of law, lawyers.*

